

motivis; v. g.: Probabile est ægrotum quem sanandum esse pronuntiant medici, sanitatem recuperaturum. Judicium est *improbabile* quando nullo fundatur motivo alicujus momenti; sic, improbabile est alterum ægrotum quem medici judicant certo moriturum, sanandum fore. Motivum dicitur probabile, quia approbatione est dignum; et improbabile, quando approbari non meretur.

De notionibus, numero et qualitatibus motivorum judicandi hic specialiter disserere solent plerique auctores; nos vero arbitramur graves has quæstiones non prius examini subjiciendas esse, quam de propositione, ratione et argumentatione tractaverimus.

CAPUT SECUNDUM.

DE JUDICIO PROUT PER VERBA EXTRA MENTEM PROFERTUR.

Cum judicium sit affirmatio aut negatio convenientiæ idearum inter se, exterius proferri non potest quin simul exprimantur ideæ jungendæ vel disjungendæ. Judicium autem extra mentem sic prolatum vocatur *propositio*; propositio igitur recte definitur: Oratio judicij interpres.

In propositione tria distinguenda sunt, videlicet: subjectum, attributum et nexus seu copula.

Subjectum, ita dictum, quia attentioni mentis specialiter subjicitur, vel quia attributum in se recipit, est illud de quo aliquid affirmatur aut negatur: *attributum* est id quod de altero affirmatur vel negatur; *copula* est vinculum quo attributum cum subjecto unitur. Itaque subjectum semper est substantia, vel substantiae sumitur; attributum vero est modus aut tanquam modus consideratur; et copula per verbum *sum*, *es*, *est*, etc., exprimitur, aut, si non exprimatur, verbum istud subauditur; functio hujus verbi est partes propositionis jungere, et nunquam eas disjungit, nisi particula *non*

præcedat. Hinc in propositione ista: *Homo est mortalis*; *homo* est subjectum, quia mortalitas de illo affirmatur; *mortalis* est attributum, siquidem de homine pronuntiatur; et *est* exprimit copulam.

Omnia verba ideam subjecti sufficienter exprimere possunt. Item attributum aut partem attributi sæpe continent; v. g.: *Discipuli student*; verbum *student* exprimit simul attributum et copulam; sensus enim est: *Discipuli sunt studentes*.

In lingua gallica, subjectum ordinarie primum obtinet locum in propositione. At, in lingua latina, constructio sæpe intervertitur, et prius ponitur attributum. Ut igitur unum ab altero secernatur, videndum est utrum de altero dicatur; v. g.: *Justus est Dominus*; *justus* est attributum, quia de Domino predicatur.

In quovis judicio attributum est de se latius notione subjecti, quamvis fieri possit ut de facto non magis extendatur; quia subjectum ad attributum seu prædicatum, ut aiunt, refertur tanquam ad genus. Hinc decem Aristotelis *categoriarum*, seu attributorum genera; quinque erant modi ea applicandi et dicebantur *universalia*. Kant quatuor tantum agnoscit *judiciorum formas* seu *categorias*, non vero in sensu Aristotelis intellectas, et ipsas multipliciter divisas. Nihil obscurius et minus utile. Itaque, in his non immorabimur.

Subjectum, attributum et copula sæpe duabus vocibus, et aliquoties una voce exprimuntur; v. g.: *Amo Deum*, *Pluit*, *Licet*, etc. Ut subjectum, attributum et copula reperiantur, sic vertendæ sunt prædictæ propositiones: *Ego sum amans Deum*; *Pluvia est cadens*; *Res est licita*.

Aliquando, e contra, subjectum aut attributum, aut utrumque simul est complexum, si scilicet exprimat rem modificatam, et tunc propositio est complexa; v. g.: Deus omnipotens est aëternus; Deus est bonus et clemens; aliquando autem est compositum, si nempe sit multiplex, et tunc propositio est composita, ut infra dicemus.

Notandum voces quibus exprimuntur ideæ jungendæ

vel disjungendæ, id est subjectum et attributum, vocari *terminos*, quia ideas determinant, vel quia in extremitatibus propositionis ponuntur.

Quidquid de propositionibus dicendum nobis occurrit in duobus articulis absolvemus: primus erit de proprietatibus propositionis; secundus, de variis ejus speciebus.

ARTICULUS PRIMUS.

DE PROPRIETATIBUS PROPOSITIONIS.

Duplicis generis sunt proprietates propositionis, nimirum aliæ sunt absolutæ et aliæ relativæ. *Absolutæ* sunt illæ quæ uni propositioni seorsim sumptæ convenient: *relativæ* illæ sunt quæ uni propositioni cum alia comparatae competunt. Agendum est 1º de absolutis, et 2º de relativis.

§ I. — De proprietatibus propositionis absolutis.

Proprietates absolutæ propositionis sunt ipsius quantitas et qualitas, de quibus seorsim disserendum est.

SECTIO PRIMA.

De quantitate propositionis.

Quantitas propositionis est ipsius extensio, quæ est eadem ac extensio subjecti. Quadruplex est propositio ratione quantitatis, scilicet, universalis, particularis, singularis et indefinita.

Propositio *universalis* ea est cuius subjectum secundum totam suam extensionem sumitur, et aliqua universalitatis nota afficitur; v. g.: *Omnis, nullus*; tales sunt istæ propositiones: *Omne corpus est divisibile; Nullus spiritus est mortalis*. Non refert igitur quod extensio subjecti sit major vel minor; dummodo nihil excipiatur, propositio est universalis.

Attamen dupli modo potest esse universalis, nempe metaphysice et moraliter. Est *metaphysice* universalis, quando illius subjectum accipitur secundum totam ex-

tensionem, sine ulla exceptione; v. g.: *Omnis circulus est rotundus; Omnis homo constat ex mente et corpore*. Est vero *moraliter* universalis, quando ipsius subjectum secundum fere totam extensionem sumitur, ita tamen ut aliquam admittat exceptionem; v. g.: *Omnis homo est mendax*. Alia est *moraliter* universalis minus stricte, quando scilicet ipsius subjectum secundum majorem partem inferiorum suorum sumitur, ut in istis: *Omnes juvenes sunt inconstantes; Omnes senes sunt queruli*.

Propositio *particularis* ea est cuius subjectum secundum partem suæ extensionis sumitur, et aliqua particularitatis nota afficitur; v. g.: *aliquis, quidam, nonnulli*; hujusmodi sunt istæ propositiones: *Aliquis homo est doctus; aliqui, quidam, nonnulli homines sunt nigri*. Non necesse est tamen ut nota particularitatis semper exprimatur; sæpe eleganter subauditur, ut in hac propositione: *Sunt qui nihil aestimant, nisi fecerint*. Ad hanc reducitur propositio quæ a nonnullis dicitur *communis*.

Propositio dicitur *singularis*, quando ipsius subjectum est quid in genere suo individuum, et per propositionem sufficienter determinatum; v. g.: *Cartesius magnus fuit philosophus; Hic homo non est doctus; Hoc seminarium est exemplare*.

Propositio vocatur *indefinita*, quando ipsius subjectum est quid commune, et nulla universalitatis, particularitatis aut singularitatis nota determinatum; v. g.: *Galli sunt sagaces*.

Quælibet propositio versatur in materia necessaria, vel in materia contingentia. Est *in materia necessaria* quando ipsius attributum necessario convenit vel repugnat subjecto, id est quando idea attributi in idea subjecti includitur, vel ab illa ex natura sua excluditur. Tales sunt istæ: *Omnis homo est rationabilis; Mens non est corporea*. Est autem *in materia contingentia* quando attributum accidentaliter tantum convenit subjecto, ut in ista: *Homo est albus*.

Item quælibet propositio est in ordine metaphysico, in ordine physico, vel in ordine morali, prout enuntiat ju-

dicum in essentiis rerum, in legibus physicis vel in consuetis hominum moribus fundatum. Datur discriminus inter propositionem in ordine morali et propositionem moraliter universalem : propositio enim in ordine morali potest esse metaphysice universalis ad sensum superius expositum ; v. g. : *Homo in cunctis operibus suis felicitatem querit.*

His prænotatis, quædam nunc statuendæ sunt propositiones.

PROPOSITIO PRIMA.

Omnis propositio ad universalem vel ad particularem necessario revocanda est.

Prob. In quacumque propositione subjectum necessario sumitur secundum totam suam extensionem, vel tantum secundum partem extensionis suæ ; non datur medium ; at si prius, propositio est universalis ; si posterior, est particularis. Ergo, etc.

PROPOSITIO SECUNDA.

Propositio singularis revocanda est ad universalem.

Prob. Illa propositio ad universalem revocanda est, quæ id ipsum habet propter quod propositio dicitur universalis : atqui propositio singularis id ipsum habet propter quod propositio dicitur universalis. Ideo enim propositio vocatur universalis, quia ipsius subjectum secundum totam extensionem suam sumitur : alii subjectum propositionis singularis secundum totam extensionem suam sumitur ; quando enim, v. g., dicitur Petrum esse doctum, non de aliqua parte Petri hoc affirmatur, sed de tota persona ejus : ergo revera illud subjectum secundum totam extensionem suam sumitur. Ergo, etc.

PROPOSITIO TERTIA.

Propositio indefinita in materia necessaria ad metaphysice universalem revocari debet.

Prob. Propositio est metaphysice universalis, quando

idea ejus attributi ita cum idea subjecti conjuncta est ut nulla exceptio admitti queat : at, ubi propositio indefinita est in materia necessaria, idea attributi sic cum idea subjecti conjuncta est, ut nulla exceptio admitti queat, siquidem hoc solum efficit ut propositio dicatur in materia necessaria ; v. g., emittantur hæc propositiones : *Homo est rationabilis; Circulus est rotundus;* sensus est omnem hominem ratiocinandi facultate donari ; omnes circulos sine ulla exceptione esse rotundos. Ergo, etc.

PROPOSITIO QUARTA.

Propositio indefinita, in materia contingenti ad moraliter universalem, sed minus stricte sumptam, revocanda est, nisi aliqua specialis circumstantia eam ad sensum particularem determinet.

Prob. Illa propositio ad moraliter universalem minus stricte sumptam revocanda est cujus subjectum secundum majorem partem inferiorum suorum, seu extensionis suæ sumitur : atqui subjectum propositionis indefinitæ in materia contingenti, secundum majorem partem inferiorum suorum sumitur ; quando enim dicimus : *Juvenes sunt inconstantes; Senes sunt queruli,* etc., sensus est plerosque juvenes esse inconstantes, et plerosque senes esse querulos.

Diximus : *Nisi aliqua specialis circumstantia eam ad sensum particularem determinet.* Feri enim potest ut ex aliqua circumstantia judicetur subjectum secundum aliquam partem tantum extensionis suæ sumi : v. g., *Milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt super caput ejus* (Matth. xxvii, 29) ; certum est aliquos tantum milites hoc fecisse.

SECTIO SECUNDA.

De qualitate propositionis.

Qualitas propositionis est ipsius affirmatio vel negatio, veritas vel falsitas. Dicendum est 1° de affirmatione et negatione, 2° de veritate et falsitate propositionis.

PUNCTUM PRIMUM. — De affirmatione et negatione propositionis.

Cum propositio sit ipsa judicii expressio, debet esse affirmans aut negans, prout judicium affirmat aut negat. Propositio *affirmans* illa est quæ enuntiat attributum convenire subjecto; et propositio *negans* ea est in qua attributum a subjecto removetur.

Nonnulla hic statuenda sunt axiomata, quæ postea videbuntur necessaria. Alia propositionibus affirmantibus propria sunt; alia vero negantibus.

Per *axiomata philosophica* quædam intelliguntur veritates ita omnibus manifestæ ut nulla probatione indigeant, et ad probandas alias veritates adhibeantur. *Principium latiore* habet sensum quam *axioma*. Sic enim vocatur omnis propositio ex qua proceditur in ratiocinio. Principia et axiomata identificantur quando prioribus additur *prima*; id est, axiomata sunt prima principia.

Axiomata propositionibus affirmantibus propria.

AXIOMA PRIMUM.

Attributum propositionis affirmantis secundum totam comprehensionem suam de subjecto dicitur.

Explicatur. Affirmatio in eo consistit quod pronuntietur attributum cum subjecto convenire; atqui non potest affirmari attributum cum subjecto convenire, quin de illo secundum totam comprehensionem suam dicatur; dici enim non potest attributum revera convenire subjecto, si vel una proprietas ipsi essentialis eidem subjecto tribui nequeat; v. g., dici non potest: *Homo est intelligentia cui subministrant organa*, si una proprietas ad constituendam intelligentiam essentialis, homini tribui non possit; in ea igitur propositione, *intelligentia* secundum totam comprehensionem suam de homine affirmatur. Ergo, etc.

AXIOMA SECUNDUM.

Attributum propositionis affirmantis sumitur secundum totam extensionem quam habet subjectum in propositione, non autem secundum propriam suam extensionem, vi affirmationis.

Explicatur. Per affirmationem declaratur attributum subjecto convenire: ergo convenit, eo ipso, omnibus individuis quæ per propositionis subjectum exprimentur; v. g., *Homo est intelligentia*, in ea propositione intelligentia de cunctis hominibus affirmatur. In ista autem, *Quidam homines sunt docti*, de quibusdam tantum hominibus affirmatur quod sint docti. Ergo attributum propositionis affirmantis secundum totam extensionem quam habet subjectum in propositione sumitur.

At secundum propriam extensionem suam vi affirmationis non sumitur. Dicitur enim subjecto convenire, non autem soli subjecto; unde nihil impedit quin de aliis quoque recte dici possit; v. g., in dicta propositione: *Homo est intelligentia*, affirmatur quidem omnes homines esse intelligentes, sed non dicitur omnes intelligentias esse homines. Ergo, etc.

Diximus, *vi affirmationis*; nam fieri potest ut *vi materiæ* attributum secundum totam extensionem suam de subjecto dicatur, nempe si ipsius extensio non latius patet quam extensio subjecti. Hoc semper accidit quando est in materia necessaria et reciproca; v. g.: *Homo est animal rationale*; omnis homo est animal rationale, et omne animal rationale est homo.

Utrumque axioma simul ita explicari potest; per affirmationem attributum identificatur subjecto: quidquid ergo ipsi essestiale est convenit subjecto. At non sequitur illud alteri subjecto non convenire: ergo vi affirmationis secundum totam suam comprehensionem, non vero secundum totam extensionem suam, de subjecto dicitur; v. g.: *Homo est intelligens*: in ea propositione quidquid ad intelligentiam essestiale est, non vero omnis intelligentia homini tribuitur.

COROLLARIUM.

Cum attributum propositionis affirmantis ad extensio-
nem subjecti vi affirmationis restringatur, sequitur illud
semper esse particulare et nunquam universale, nisi in
materia necessaria et reciproca versetur.

Axiomata quæ spectant propositiones negantes.

AXIOMA PRIMUM.

Attributum propositionis negantis non removetur a subiecto secundum totam comprehensionem suam.

Explicatur. Natura propositionis negantis in eo consistit, ut attributum a subiecto removeatur: atqui, ut attributum a subiecto removeri debeat, non necesse est nullam esse proprietatem utriusque communem. Si enim subiectum una careat proprietate in attributo existente, eo ipso, attributum ei non convenit: ab illo igitur removeri debet per negationem; v. g., in ea propositione: *Corpus non est spiritus*; ut spiritus a corpore merito removeatur, non necesse est illum non esse substantiam, quia corpus est substantia; sed sufficit illum esse substantiam a corpore diversam, seu corpus carere proprietate in spiritu existente.

AXIOMA SECUNDUM.

Attributum propositionis negantis secundum totam suam extensionem semper sumitur.

Explicatur. Negatio in eo consistit, ut pronuntietur naturam attributi naturæ subjecti non convenire: si autem natura attributi naturæ subjecti non conveniat, nullum individuum ex ipsis inferioribus ei convenire poterit: ergo attributum propositionis negantis removetur a subiecto secundum totam suam extensionem; v. g., quando dicitur: *Homo non est lapis*, sensus est nullum lapidem esse hominem, seu ideam lapidis idæ nullius hominis convenire.

COROLLARIUM.

Ergo attributum propositionis negantis, sive universalis, sive particularis, semper sumitur universaliter, cum removeatur a subiecto secundum totam extensionem suam.

PUNCTUM SECUNDUM. — De veritate et falsitate propositionum.

Notandum est propositionem considerari posse ut grammaticalem et ut logicam.

Propositio dicitur *grammaticalis*, quando sola ipsius verba spectantur, et examinatur an hoc vel illud sit *substantivum*, *adjectivum*, *verbum*, numero singulari vel plurali sumatur, etc.

Propositio vero appellatur *logica*, quando consideratur ut habens sensum determinatum. De sola propositione logica hic agitur.

Sensus propositionis logicæ potest esse 1º proprius vel alienus, 2º compositus vel divisus.

1º Sensus *proprius* seu naturalis ille est quem voces ex sua significatione ordinaria exprimunt; et duplex est, litteralis scilicet et metaphoricus: *litteralis* quidem, si voces juxta nativam significationem suam sumantur; v. g.: *Petrus est vir fortis*; *metaphoricus* autem, si voces, vel aliqua vox tantum, in sensu alterius vocis propter aliquam similitudinem usurpetur; v. g.: *Petrus est leo invincibilis*: vox *leo* sumitur in sensu metaphorico. Sensus *alienus* ille est qui arbitrario vocibus aliud significantibus annexitur, ut facere solent qui decipere volunt; vel in quem voces aliud significantes ab ignaris vel malæ fidei interpretibus detorquentur.

2º Aliquando, in una propositione, termini exprimunt duplē statum vel qualitatem quæ affirmatur vel negatur de subiecto; propositio dicitur sumi in *sensu composite*, si duo termini intelliguntur in *actu*: sumitur vero in *sensu diviso*, si unus terminus intelligitor in *actu*, alter in *potentia*; v. g.: *Cœci possunt videre*: in sensu diviso

sic resolveretur: *Qui nunc cæci possunt videre, si eis redditur visus.* In sensu composito: *Qui cæci sunt etiam nunc possunt videre.* In eo casu, propositio in sensu composito sumpta falsa est.

Ea propositio vera est quæ objectum suum sicuti est enuntiat; v. g.: *Deus est omnipotens.* Illa vero est falsa, quæ rem ut in se est non enuntiat; v. g.: *Deus est crudelis.*

Certum est 1º omnem propositionem logicam necessario esse veram aut falsam; vel enim rem enuntiat sicut est, vel non: si prius, vera est; si posterius, est falsa.

Aliqua est difficultas circa propositiones de futuro contingenti, quæ videlicet a libero hominum arbitrio vel a futuris eventibus non necessariis pendent; v. g.: *Petrus erit justus: Petrus ante patrem suum morietur.* Sed convenientius solvetur in Metaphysica, ubi de præscientia divina agetur.

Certum est 2º veritatem in qualibet propositione non esse majorem vel minorem in se; veritas enim propositionis affirmantis in consensione attributi cum subjecto, et veritas propositionis negantis in dissensione attributi cum subjecto consistit: atpui hæc consensio vel dissensio non est major aut minor, sed necessario tanta est vel nulla. Ergo, etc.

Aliquo sensu tamen, veritas est major vel minor, quando consensio attributi cum subjecto diversos habet gradus; v. g.: *Petrus est prudens,* potest enim esse plus minusve prudens.

Veritas autem propositionis potest esse major vel minor respectu nostri, prout illam clarius vel minus clare deprehendimus: idem dici debet de falsitate.

SCHOLIUM.

Ut veritas aut falsitas alicujus propositionis detegatur, primo genuinus illius sensus assignari debet; propositio enim vera est aut falsa prout hunc vel illum habet sensum. Imo potest esse simul vera et falsa, si duplum involvat sensum, et tunc dicitur *æquivoca:* vel

falsa in sensu composito et vera in sensu diviso, aut vice versa, ut modo diximus.

§ II. — De proprietatibus propositionum relativis.

Proprietates *relativæ* illæ sunt quæ uni propositioni cum alia comparatæ, conveniunt. Duæ numerantur, conversio, scilicet, et oppositio.

SECTIO PRIMA.

De conversione propositionum.

Conversio est mutatio propositionis in aliam propositionem quæ eumdem sensum præ se ferat, ponendo subjectum in locum attributi, et attributum in locum subjecti. Nullum est dubium quin hujusmodi operatio fieri possit. Si enim attributum recte affirmetur aut negetur de subjecto, subjectum affirmari aut negari potest de attributo sub eodem respectu; v. g., si verum est nullum hominem esse angelum, non minus certum est nullum angelum esse hominem.

Non raro contingit propositiones esse æquivocas vel obscurum præbere sensum; tunc philosophi et mathematici, conversione utentes, reciprocas constituunt propositiones, ut veritatem earum aut falsitatem tutius detegant.

Duplex potissimum distinguitur conversio, simplex, videlicet, et accidentalis.

Conversio est *simplex* quando totum attributum subjecto et totum subjectum attributo substituitur; v. g.: *Nullus homo est angelus: Nullus angelus est homo.*

Conversio autem vocatur *accidentalis* quando non totum attributum, sed pars ejus tantum in locum subjecti ponitur; v. g.: *Homo est animal: Aliquod animal est homo.*

Quædam traduntur regulæ pro legitima propositionum conversione; aliæ sunt absolutæ, aliæ speciales.